
Jasna CVETKOVIĆ - LAY

ODNOS PREMA DJECI S VISOKIM SPOSOBNOSTIMA U ZEMLJAMA EU¹ - STVARNOST HRVATSKIH STREMLJENJA

¹ Autorica je ECHA nacionalni korespondent za Hrvatsku. Europsko vijeće za visoke sposobnosti u svakoj zemlji EU ima svoga nacionalnog korespondenta koji je zadužen za prenošenje bitnih informacija o djelovanju ECHA- e i njezinim ciljevima, poglavito promicanju važnosti poticanja visokih sposobnosti, obrazovanja darovitih i širenja mreže članstva.

„Vjerujemo da napredak dolazi trudom svih, ali samo su pojedinci sposobni za ideje i planove. U novom mileniju, u svijetu sve veće složenosti, trebamo inteligentne i kreativne vođe, trebamo darovite i talentirane - više nego ikada. Napredak ovisi o uvidima i predviđanjima najsposobnijih članova, a zapostavljanje njihova potpunog razvoja nenadoknadiv je gubitak za društvo.“

7. konferencija Europskog vijeća za visoke sposobnosti,
Debrecen, 2000.

Većina suvremenih društvenih zajednica, a osobito društava u tranziciji, suočava s problemom *dvojnoga (ambivalentnog) emocionalnog odnosa prema darovitoj i talentiranoj djeci i mladeži, odnosno pojedincima s visokim sposobnostima.*

Gallagher (1986.) navodi tvrdnju da postoji snažan odnos *istodobne ljubavi i mržnje* između društva i vrlo sposobnih pojedinaca. Svaka se društvena zajednica ponosi svojim uspješnim znanstvenicima, umjetnicima, sportašima - svima onima koji su nešto postigli svojim trudom i sposobnostima, ali istodobno smo vrlo zabrinuti za načelo jednakosti i nismo sigurni u opravdanost posebnih programa za poticanje darovitih i općenito u opravdanost podrške *izvrsnosti.*

Malo koji obrazovni sustav nije u dvojbi kako pomiriti dva legitimna obrazovna cilja: *jednakost i izvrsnost.* U društvenim zajednicama koje su otišle daleko u stremljenju prema jednakosti oslabljeni su gotovo svi pokušaji stremljenja k izvrsnosti. I obratno, snažno zalaganje za izvrsnost može kompromitirati načelo jednakosti i jednakih mogućnosti za sve te povećati izgled društvenoga nezadovoljstva.

Kako s ovim problemom izlaze na kraj razvijenije zemlje EU-a, a kako tranzicijske zemlje unutar kojih se odvijaju mnoga društvena i gospodarska previranja?

Odnos javnosti prema darovitima, društveno vrednovanje darovitih pojedinaca, poštivanje njihovih prava te protivljenje posebnoj obrazovnoj podršci detaljno su ispitali pojedini istraživači (Gagne i Nadeau, 1985.). Ova istraživanja potvrđuju da su daroviti pojedinci, njihova prava i njihov odgoj i obrazovanje jedan od najvećih izazova postojećim društvenim vrijednostima, uvriježenim konceptima što treba društvo podržavati i na koji način te općenito test zrelosti i snage za promjenu koju posjeduje ili ne posjeduje jedna društvena zajednica.

Unatoč želji da se poštuju rezultati istraživanja, na ovom području kojih je u svijetu mnogo a u nas vrlo malo, prevladava neiskazan, ali jasan stav da učiti najsposobnije da se koriste svojim visokim sposobnostima mnoge plaši. Daroviti su, prema takvu stavu, najopasniji kada „misle svojom glavom“. Superiorna logika i neovisnost u mišljenju, koja darovitima omogućuje da mnogo brže od prosječnih pojedinaca spoznaju mane i slabosti svega, pa u konačnici i društvenoga sustava, može postati eksplozivna razorna snaga koje se boje svi autokratski ili nazovidemokratski režimi.

Istodobno, posljedice oslobađanja i poticanja intelekta sasvim sigurno ne moraju biti loše. Upravo su daroviti i kreativni pojedinci *inovatori* koji mijenjaju svijet i preoblikuju ga od onoga što je danas u ono što će biti za buduće generacije. Nije li bolje tu golemu energiju kreativno usmjeriti u pozitivnom smjeru, nego je pustiti da se razuzdano gubi ili samouništava?

Ipak, većina ljudi kao da iracionalno vjeruje u neki oblik tzv. «prirodne ravnoteže» pod, kojom razumijevaju da pojedinac koji ima izvanredan dar u intelektualnom smislu (visoke sposobnosti) mora biti nekako prikraćen ili imati neku slabost u emocionalnom ili moralnom smislu.

Pomoć pojedincima visokih sposobnosti da u punoj mjeri ostvare svoje mogućnosti, dok se drugi bore za neki minimum skrbi izaziva najviše opiranja (Gagne i Nadeau, 1985.). Posebno su duboka i emocionalno obojena opiranja *programima* koji se odnose na obrazovanje darovitih i talentiranih. *Većina ljudi uvjereni su da je osoba koja već ionako posjeduje superiorne sposobnosti posve izlišno pružati još i posebnu, dodatnu, skrb.*

Osim straha od *elitizma* i narušavanja demokratskoga sustava vrijednosti, postoji i raširena predrasuda da samo „tanka nit“ dijeli genija, čak i izvanredno darovitu osobu, od ludila. Zbog već spomenutoga vjerovanja o „prirodnoj ravnoteži“ podrazumijeva se da visoka mentalna superiornost ide „ruku pod ruku“ s nekim emocionalnim, moral-

nim ili fizičkim nedostatkom. Osebjnost emocionalnoga i socijalnoga života visoko kreativnih i darovitih osoba samo potkrepljuje ovu raširenu predrasudu.

Protivnici posebnih, razlikovnih obrazovnih programa za darovite glasni su kada se pozivaju na svoje argumente. Oni, naime, vjeruju da je talent nešto što je nemoguće spriječiti u razvoju ako ga dijete već posjeduje, isto kao što ga je nemoguće potaknuti ako ga dijete ne posjeduje. U skladu s tim, zašto onda ulagati u posebne programe za darovite?

Kako u ove stavove uklopiti, primjerice, podatak (Flynn, 1987.)² koji govori da sadašnji dvadesetogodišnjaci imaju u prosjeku po dvadeset bodova više na testu inteligencije nego njihovi vršnjaci prije trideset godina?

Kroničan problem darovitih i njihova šireg okružja vrlo je složen, poglavito zbog dubokih emocionalnih opiranja posebnom tretmanu darovitih u društvu. Darovitost je u većoj mjeri pozitivna za same darovite³ nego što je za njihovo okružje, koje svojim neadekvatnim – pa čak i negativnim – povratnim reakcijama često dovodi do određenih problema u ponašanju darovitih pojedinaca, a oni su upravo posljedica pogrešna tretmana okoline, što je osobito naglašeno u tranzicijskim društvima.

Naime, napisano je pravilo da se tek društva koja su u krizi „sjete“ svojih darovitih pojedinaca.⁴ Krize u nekim razvijenijim zemljama dovele su do povećanih napora i ulaganja u akademsku izvrsnost, u kvalitetu obrazovanja, a posebno ulaganja u najспособnije, odnosno u obrazovanje darovitih i talentiranih⁵. Razvojem sustava školovanja i zapošljavanja vrhunskih stručnjaka određenih profila mnoge, danas najrazvijenije, zemlje uspješno izlaze kriza. U njima je prihvaćena teorija tzv. „evolucijskoga klina“, koja kaže da razvoj jedne zajednice ovisi o 3-5% najспособnijih te se praktično provodi u dijelo kroz potporu društvenim podsustavima nužnim za razvoj darovitih pojedinaca.

U svome izvješću Svjetska banka zemljama u razvoju sugerira: želite li biti uspješni, razvijajte sljedećih sedam

2 Longitudinalno istraživanje provedeno u nekoliko europskih zemalja o međugeneracijskim dostignućima u bodovima na testovima inteligencije (IQ).

3 Podaci nekih istraživanja (Kerr, Colangelo i Geath, 1988.) govore da daroviti mladi znatno pozitivnije doživljavaju svoju reakciju na to što su daroviti (79%), a mnogo su manje uvjereni u pozitivnu reakciju svoje okoline (52%).

4 To se, primjerice, dogodilo u ranim šezdesetim godinama u Americi, kada je nastala prava „nacionalna kriza samopuzdanja“ nakon što je Sovjetski Savez lansirao satelit Sputnik.

5 Gifted and Talented Education (engl.)

grana industrije: mikroelektroniku, biotehnologiju, telekomunikacije, civilno zrakoplovstvo, industriju novih materijala, robotiku i strojarstvo te industriju računala i softwarea. U svjetskom poretku, u kojemu vlada sveopće natjecanje u cilju ekonomskog rasta, uči u visoko razvijeno tehnološko društvo 21. stoljeća bit će gotovo nemoguće bez intelektualno darovitih, odnosno vrhunskih stručnjaka na navedenim područjima.

U tranzicijskim društvima ovaj je trend još u pojavima. Vladajuće skupine ljudi obično se sjete vlastitih potencijala kada je društvena kriza na vrhuncu, a njihova zabrinutost za gospodarstvo ili političku nestabilnost sve veća. Karakteristično je da se u krizi na svemu štedi, a taj je naizgled logičan trend upravo suprotan onomu što bi trebalo činiti da bi se iz društvene i gospodarske krize uspješno izašlo. Najmanje bi trebalo štedjeti na onima koji bi nas iz krize mogli izvući, a to su pojedinci visokih sposobnosti. Ne smije se zaboraviti ni to da opći negativni trend nastaje i zbog dugogodišnjeg odlaženja najsposobnijih te stvaranja društvenog ozračja u kojemu poticanje izvrsnosti i nagrađivanje sposobnosti ne odgovara većini prosječnih i neambicioznih.

„Sve velike ideje na svijetu rodile su se iz novog načina razmišljanja. Naš sustav školstva, obitelj i opća orijentacija pokazuju nesklonost prema novome“, tvrde neki autori (Grubiša, Vene, 2001.) podsjećajući da je, uz kreativnost i pozitivno mišljenje, ustrajnost i vjera u sebe jednako važna kao i intelektualne sposobnosti i talenti pojedinca. Za to navode primjer Edisona, koji je, prije nego što je došao do rješenja na osnovi kojega je proizvedena žarulja, napravio više od 10.000 pokusa. Walt Disneya koji je, skupljajući financijska sredstva za svoj projekt, doživio više od 1000 odbijanja. Možemo dodati i primjer Janice Kostelić. Njezin otac jasno je sažeo bit njezina uspjeha u rečenicama „ona je naš desetogodišnji razvojni projekt“ i „nije bitno koliko je puta pala, nego koliko se puta digla nakon toga“.

Uz visoke sposobnosti, kreativnost i sustavan rad postali su nužan uvjet napretka društva, o čemu govore mnogi pokazatelji i analize „tajni uspjeha“ pojedinaca i društava. U našim je uvjetima, nažalost, još uvijek dominantniji način mišljenja izražen aforizmom: „*Nitko vam ne zavidi na sposobnostima, već samo na uspjesima. Dok radite smatraju vas ludim, a kada nešto postignete – sretnim*“.⁶ U svjetlu toga treba razmotriti i odnos naše društvene zajednice prema darovitima.

Darovitoj djeci treba pomoći da prepoznaju posebnu odgovornost koja ide „ruku pod ruku“ s njihovim talentima i senzibilizirati ih na potrebe koje društvo ima u odnosu na produktivno iskorištavanje njihovih talenata.

Ovaj stav vrlo je dvojbjen jer podrazumijeva izravnu i pragmatičnu „upotrebu“ darovitih pojedinaca za dobrobit društva te naglašava posebnu vrst odgovornosti „vraćanja uloženog“ koja se nameće darovitim pojedincima. Doista, jedan od najčešćih ogorčenih prigovora koji se može čuti na račun darovitih jest da „*mi u njih investiramo, a oni odlaze*“. Ovaj je općeprihvaćeni stav opasan jer se ne osvrće kritički na to što društvena zajednica ulaže u darovite tijekom obrazovanja i kakve im uvjete rada i profesionalnog razvoja nudi nakon završenoga formalnog obrazovanja. Zaboravlja se i njihova preosjetljivost na neadekvatan pristup i tretman – i u školi i šire.

Staviti svoje sposobnosti u službu društva može se pod uvjetom da i samo društvo učini pomak u osiguravanju preduvjeta da taj spoj bude obostrano zadovoljavajući i plodan. S druge strane „oni koji su otišli“ isto toliko ogorčeno navode kao protuargument inertnost i ignorantski stav sredine, nepostojanje uvjeta za praktičnu i produktivnu primjenu vlastitih sposobnosti, interesne lobije koji sprečavaju razvoj, uprosječenost svega i nedostatak poticajnih uvjeta koji ih okružuje itd.

Spomenuti obrazovni cilj podrazumijeva i to da je netko dovoljno mudar da u ime društva procjeni *koje su stvarne potrebe jedne društvene zajednice*. Da to doista nije lako, govori nam i jednostavan primjer: gledajući s pragmatičnoga stanovišta gospodarstvenika ili znanstvenika, bi li bi ikoji umjetnik zadovoljio kriterij trenutačno i pragmatično „upotrebljive“ genijalnosti?

A koje to aktivnosti i područja zapravo podržava društvena zajednica? Društvena zajednica podržava *one aktivnosti koje smatra dovoljno nužnima, dovoljno vrijednima ili bar zabavnima*. Ako neke aktivnosti za koje, primjerice, tražite financijsku potporu društva zadovoljavaju jedan od ova tri zahtjeva – sve druge moguće primjedbe „padaju u vodu“ kao relativno važne. Potpuno su nevažni i svi mogući pokazatelji znanstvenih i stručnih istraživanja, koje bi po logici razuma trebalo poštivati.

S druge strane, ako lokalna zajednica ili šire društvo *nisu dovoljno zainteresirani* ili uključeni u podržavanje neke vrste aktivnosti ili programa, sve moguće vrste pri-

mjedbi i poteškoća zašto se ta aktivnost ili program ne može realizirati ili financirati postaju aktualne.⁷

Hoće li daroviti uspjeti ostvariti svoj nedvojbeni visoki potencijal, po teoriji ovisi o njima samima (poglavito o osobinama ličnosti i ciljnoj usmjerenosti) koliko i o podršci okoline. Nesređene društvene sredine te društva u krizi i u previranjima zbog nagomilanih problema zaboravljaju ili ne znaju temeljnu činjenicu - da darovitost rađa specifičnu glad za *neprekidnim vlastitim usavršavanjem i potvrđivanjem (samoaktualizacijom)*. Kada joj se to onemogućí, dolazi do frustracija i nezadovoljstava. Stalno pronalaženje problema i njihovo rješavanje – kao osebujan vid realizacije potencijala – nije samo odraz želje darovite osobe da zadovolji jednu od svojih mnogobrojnih potreba. *To je ozbiljna životna igra u kojoj je ulog vrlo visok – u pitanju je osobna sreća darovita pojedinca!*

U nedovoljno razvijenim i neuređenim društvima, u kojima temeljni društveni podsustavi ne funkcioniraju na zadovoljavajući način i gdje opće ozračje društvenih vrednota nije poticajno, daroviti pojedinci moraju prije ili kasnije pribjeći nečemu što se zove *snalaženje*. U rješavanju nekih najbanalnijih problema roditelji darovitih i sami daroviti suočeni su s činjenicom da u nas nema institucije koja će to obaviti umjesto njih ili, ako je i ima, nije kadra provesti svoju zakonsku obvezu. U školovanju i na putu profesionalnoga razvoja darovitih *zapreke su prije pravilo nego iznimka*, brojne, banalne, dosadne, čak i neshvatljive. Zato je razvoj vještine snalaženja u ovom kontekstu društvene stvarnosti važan jer ih od početka uči da ništa nije sigurno. Poruka društvenih sredina poput naše također je jasna – trebat će vam dvostruko više napora i vremena (za roditelje – i novaca) nego što je inače potrebno u sređenim društvenim sustavima koji funkcioniraju i gdje poticanje darovitosti i talentiranosti nije više privatna stvar obitelji ili samoga darovitog pojedinca, nego društvene brige i postojanja sustava brige za darovite.

⁷ Udruga "Bistrić" već se nekoliko godina javlja na natječaje Vladina Ureda za udruge i druge javne natječaje s programima identifikacije i poticanja darovitosti na nacionalnoj i lokalnoj razini. Iz pisama obrazloženja odbijenica vidi se da u našoj sredini prednost još uvijek imaju programi socijalno-humanitarnoga karaktera, a ne razvojno-obrazovni.

Menadžeri i darovitost

Pedeset osam vrhunskih menadžera u tvrtkama s godišnjim prihodom od 5 milijardi dolara ili više govori o svojim iskustvima. Oni se usredotočuju na pomaganje ljudima za koje smatraju da imaju velike mogućnosti. Jedan od njih izrazio je to ovako: "Pristojan sam prema onima od kojih očekujem da samo obavljaju svoj posao, ali se zapravo oslanjam na nadarene - njih tjeram da nadmaše sami sebe!"

Izvor: Goleman, 1998.

Kroničan problem darovitih u našem školskom sustavu upravo je manjak izazova i pozornosti koju daroviti zaslužuju. Nude im se programi ispod razine njihovih mogućnosti pa gradivo svladavaju puno brže od prosjeka. Učeci vrlo malo, oni mogu postići mnogo u ovakvu sustavu, pa višak njihove energije treba kanalizirati u pozitivnim smjerovima kako ne bi postao destruktivan. Pri svemu tome u obrazovanje se u nas ulaže znatno manje novca nego u razvijenim zemljama, a u obrazovanje darovitih gotovo ništa.

Praktična primjena znanja s područja obrazovanja darovitih u oblikovanju programa prema potrebama konkretne obrazovne ustanove i posebni treninzi za profesionalce postali su ustaljena praksa u mnogim europskim zemljama, ne samo u onim najrazvijenijim (Nizozemska, Njemačka, Velika Britanija, Španjolska ...) nego i u tranzicijskim (Češka, Slovačka, Mađarska, Rumunija, Slovenija ...).⁸

Primjeri uspješna organiziranja sustava za darovite u zemljama EU-a, SAD-a i u Izraelu upućuju na neke bitne značajke tih sustava o kojima svakako treba voditi računa u budućim strategijama planiranja ovoga važnog područja od nacionalnog interesa. Međutim, čak i u dobro organiziranim sustavima još uvijek ima mnogo dvojbi i nepoznanica, upravo zato što su oni najdalje otišli u znanstvenim i primijenjenim istraživanjima na području visokih sposobnosti i darovitosti.

Iz rečenoga možemo zaključiti da je jedan od ključnih čimbenika koji utječu na formiranje stava prema poticanju visokih sposobnosti u gotovo svim zemljama upravo

⁸ Precizan uvid u to stekli smo na međunarodnoj konferenciji održanoj u Rovinju 2000. na temu "Nacionalne mreže skrbi za darovite", vidjeti Zbornik s konferencije.

vrijednosni sustav tzv. dominantnih skupina ljudi koji utječu na (obrazovnu) politiku te stanje razvijenosti, blagostanja i uređenosti društvene zajednice u cijelosti koje se odražava u tim stavovima. Ovo nam ujedno govori da je određena razina blagostanja društva i normalno funkcioniranje društvenih podsustava preduvjet da bi se došlo do više razine brige za pojedinca i njegove izražene sposobnosti.

Na tom putu mogu nam pomoći iskustva EU-a sažeta u navedenom prikazu bitnih značajki sustava potpore darovitima u zemljama EU-a.

BITNE ZNAČAJKE SUSTAVA POTPORE DAROVITIMA U ZEMLJAMA EU-a

1. Postojanje mreže specijaliziranih organizacija i institucija koje se bave problematikom darovitosti
2. Identifikacija i sustav podrške od najranije dobi
3. Redovito i dodatno obrazovanje učitelja i nastavnika za rad s darovitom djecom i mladeži
4. Izdvajanje područja odgoja i obrazovanja darovitih (*Gifted and Talented Education*) iz odgoja i obrazovanja djece s posebnim potrebama (*Special Needs Education*) u zasebno i značajno područje
5. Njegovanje ozračja u kojem se izvrsnost i dostignuća očekuju od sve djece
6. Razbijanje brojnih predrasuda prema darovitima te njegovanje klime kreativnosti, inventivnosti i poduzetništva u društvu.

Postojanje mreže specijaliziranih organizacija i institucija koje se bave problematikom darovitosti

- a. Europski savjet za visoke sposobnosti (*ECHA: European Council for High Ability*)
- b. Svjetski savjet za darovite i talentirane (*WCGT: World Council for Gifted and Talented*)
- c. Centar za studij darovitosti pri Katoličkom sveučilištu u Nijmegenu (*CSG - Center for the Study of Giftedness*)
- d. Centri za treninge učitelja i nastavnika (*Education Training and Support Division – Bromley, London, Velika Britanija*)
- e. Nacionalne udruge (*National Associations*)
- f. Istraživački centri pri sveučilištima i nacionalne akademije izvrsnosti (*Warwick – The National Academy for Gifted & Talented Youth*)

Identifikacija i sustav potpore od najranije dobi

- a. Rano otkrivanje i poticanje (*Early Identification and Provision*) područje je koje sve više dobiva na značenju. Osobita važnost pridaje se obrazovanju odgajatelja i organiziranju obogaćenih programa od najranije dobi, što osim razvojnoga karaktera ima i preventivni.
- b. Državne i privatne škole u nekim zemljama EU-a uključuju darovitu djecu od 3 do 4 godine u posebne predškolske odjele (Velika Britanija). U Hannoveru (Njemačka) postoji vrtić za darovitu djecu od 3 do 6 godina.
- c. U SAD-u je poznat program Lete Hollingworth – rane identifikacije i poticanja razvoja izrazito darovite djece s kvocijentom inteligencije iznad 180.

Redovito i dodatno obrazovanje učitelja za rad s darovitom djecom

- a. Većina razvijenih zemalja ima dodiplomsku naobrazbu učitelja u obliku posebnih jednosemestralnih ili dvosemestralnih kolegija pod nazivom obrazovanje darovitih (*Gifted Education*).
- b. Jedno od najbolje organiziranih dodiplomskih i poslijediplomskih studija za učitelje jest ono na sveučilištu Middlesex (London, Velika Britanija), gdje se posebna pozornost u teorijskoj i praktičnoj nastavi posvećuje natprosječno sposobnoj djeci (*More Able, Very Able, Exceptionally Able Children*).
- c. U zadnjih nekoliko godina cijele skupine učitelja iz EU-a (Njemačka, Austrija, Portugal, Španjolska, Nizozemska) uključene su u poslijediplomske međunarodne tečajeve iz obrazovanja darovitih koje organizira ECHA i Centar za studij darovitosti iz Nijmegena pod nazivom *International Course on Postgraduate Level - European Advanced Diploma in Educating the Gifted*.
- d. Poslijediplomski specijalistički studij za učitelje na području obrazovanja darovitih uspostavljen je pod nadzorom ECHA – e ili je u procesu uspostavljanja u nekoliko zemalja EU-a (Sveučilište L. Kossuth u Mađarskoj, Sveučilište Camilo J. C. u Španjolskoj, Sveučilište u Grazu, u Austriji).
- e. Austrija ima trenutačno najveći broj obrazovnih specijalista za darovite sa završenim ECHA – specijalizacijama (40). Odnedavno svaka škola u Austriji dužna je zaposliti po jednoga školovanog specijalistu za darovite koji koordinira takve programe na svojoj školi.

Izdvajanje područja odgoja i obrazovanja darovitih (*Gifted and Talented Education*) iz odgoja i obrazovanja djece s posebnim potrebama (*Special Needs Education*) u zasebno i značajno područje

- a. Zemlje s organiziranim i uhodanim sustavom odgoja i obrazovanja darovitih, kao npr. Velika Britanija, izdvajaju visok postotak nacionalnoga dohotka za obrazovanje, pa je općeobrazovna razina slična onome što mi nazivamo obogaćeni program.
- b. Redovitim (dodiplomskim i poslijediplomskim) dodatnim (cjeloživotnim) obrazovanjem učitelja, posebnim oblicima rada u državnim i privatnim školama te aktivnostima niza nacionalnih udruga došlo se do razine na kojoj su državna prosvjetna tijela (*OFSTED - Office for Standard in Education* i *DFE - Department for Education*) 1993. odlučila donijeti uredbu po kojoj je obrazovanje darovite djece potpuno izdvojeno iz područja odgoja i obrazovanja djece s posebnim potrebama (*Special Needs Education*). Otada se ono tretira kao područje od posebnoga nacionalnog značenja.
- c. Kraljičin prosvjetni inspektorat (HMI) prati kako se i na kojoj razini ova obvezna uredba provodi u djelo.

Njegovanje ozračja u kojem se izvrsnost i dostignuća očekuju od sve djece

- a. Jednom od najučinkovitijih strategija rada s darovitimima pokazala se njihova integracija u obogaćene programe u redovitim skupinama/razredima, od čega dobit imaju sva djeca. Njeguje se ozračje u kojemu se dostignuće i izvrsnost očekuju od svih.
- b. Stav učitelja: „Daj sve od sebe“⁹ prema svim učenicima nužan je preduvjet da bi se i daroviti osjećali dobro.
- c. Nije slučajno što je deviza privatne škole za darovite u Londonu: „Ističući dostignuće, postizemo izvrsnost.“¹⁰ Istraživanja potvrđuju da kada se od učenika očekuje više i primjereno ih se potiče, oni više i postižu.
- d. U SAD- u su aktualni programi „razvoja osobnih talenta“ (*Gifted Education Resource Institute, Purdue University*).

9 „Do your best“.

10 „Emphasising achievement, achieving excellence“

Razbijanje brojnih predrasuda prema darovitima te njegovanje klime kreativnosti, inventivnosti i poduzetništva u društvu

- a. Nepisano je pravilo da se društva koja su u globalnoj-krizi obično „sjete“ svojih darovitih. Opća klima u društvu utječe na poznati ambivalentni odnos prema-darovitima.
- b. U znanstvenoj literaturi on je poznat kao tzv. „odnos ljubav-mržnja“ prema darovitima (Gallagher, 1986).
- c. U obrazovnom sustavu on se oslikava kao sučeljavanje stava i težnje k izvrsnosti i težnje k jednakosti.
- d. Različite zemlje imaju različita rješenja ovoga problema.
- e. U Americi, primjerice, postoji Nacionalna komisija za izvrsnost u obrazovanju (*National Commission on Excellence in Education*) čija je zadaća pratiti i opću klimu društva u odnosu prema darovitima te odraz toga na obrazovni sustav.

LITERATURA

- ABSTRACTS (2000): 7th ECHA conference: Talent for the New Millennium, Debrecen.
- Cvetković-Lay, J. i Mekanec, B. (2000.), *What do Gifted Children Think about Quality in education: Summary of Research among Young Gifted Students in computer Education in Croatia, Ways towards Quality in Education, International Conference Proceedings*, Open Society Institute Slovenia, National Leadership School Ljubljana, College of management Koper.
- Cvetković-Lay, J. (2002.), *Darovito je, što ću sa sobom?*, Priručnik za obitelj, vrtić i školu, Zagreb, Alinea i Bistrić.
- Cvetković-Lay, J. (ur.) (2000.), *National Networks for Gifted Children, International Conference Proceedings*, Zagreb, Open Society Institute, Center for Gifted Child Development Bistrić, City Office for Education and Sport.
- Gallagher, J. J. (1986.), Our love – hate affair with gifted children, *Gifted Children Quarterly*, 9(42): 47-49.
- Gallagher, J. J. (1991.), Educational reform, values and gifted students, *Gifted Child Quarterly*, 35(1): 12-19.
- Gagne, F. i Nadeau, L. (1985.), Dimensions of attitudes towards giftedness. In: Roland, A. H.(Ed.), *Gifted and talented children, youth and adults* (pp. 148 –170), NY, Trillium Press.
- Goleman, D. (2000.), *Emocionalna inteligencija u poslu*, Zagreb, Mozaik knjiga.
- Grubiša, N. i Vene, B. (2001.), *Iz dnevnika milijunera... ili bogatstvo je u nama*, Bled, Phantom.
- Kerr, B., Colangelo, N. i Gaeth, J. (1988.), Gifted adolescents attitudes toward their giftedness, *Gifted Child Quarterly*, 2(2).
- Winner, E. (1996.), *Gifted Children: Myths and Realities*, New York, Basic Books.